

КЕНГЕШ

Экономиканы тутхучлугун жалчытыуу юсюнден селешингенди

«Шимал Кавказ – 2022: санкциялары болумларында экономиканы тохтатуулуугун жалчытыуу амалла» форуму чеклеринде КъМР-ни Башчысы Казбек Коков РФ-ни Президентини Шимал-Кавказ федерал округда толур эркинликке келечиси Юрий Чайканы таматалыгында бардырылган кенгешге кытышанды.

Кесини обращениясында Юрий Чайка «хар тийрени экономикасыны айныууну энчи ызылары, анга кере эм топчуган бөлүмдери да, Президент салган борчланы жангыча тамамлау амаллары да болганлары» белгилегенди. Къырал Башчыны толур эркинликке келечиси Шимал Кавказны регионларына болушлук тапдырырга хазырлыккыны чертенди.

СКФО-ну регионларыны экономика тохтатуулууклары кеторюу теманы союзуге РФ-ни экономика айны-

тыу министрине орунбасары Сергей Назаров, ВЭБ.РФ-ни шахар айнытыуу жаны бла тамата управляющий партнёру Ирина Макеева, «Сбербанк» ПАО-ну Юг-Запад банкны председатели Евгений Титов, «Кавказ.РФ» АО-ну генеральный директору Хасан Тимижев, Шимал-Кавказ федерал университетни ректору Дмитрий Беспалов,

СКФО-ну регионларыны оңучулары кыюшугандыла. Казбек Коков жыйылганда Къабарты-Малкъарда социал-экономика болумну юсюнден билдиргенди. Бюгюнлюкге регионда болум тохтатуулууду. Экономика эм социал тохтатуулуукну жалчытыуга бурулган амаллары бардырыуу жаны бла координация штаб ишлейди, төрт

ызда отрасль ишчи къауумла кыураулангандыла, исси ызыла ишлейди. Социал магъаналы товарланы багъаларына кюн сайын кыураулангай турады, керексиз уллу сурам эм багъаланы бийик кеторюлюулери эсленмейди. Республиканы таматасы промышленный бөлүм төрели низамда ишлегени айтханды. Миллет эм ин-

вестицияла проекте жашауга кийриледиле, ол санда туризм бөлүмде. «Агропромышленный бөлүмнү аллында продукцияны кёбейтүү эм импортну алышындрыуу бла байламлы борчла салынгандыла, анга себеплик этерик колайлыгыбыз барды, - деп айтылынады докладда. - Бусагъатда урлук салыуу ишлени кызыуу заманды, анга керекли хар затыбыз да жетишеди. Салынырык урлукла бла кесибизни толусунай жалчытабыз, башха субъектлеге да жетди-ребиз, Жемиш-көгет консерваланы, жемиш-жилек продукцияны производствосун эсдорлюкбюз».

Регионну Башчысы ашазык бөлүмге эм регион тизмеде болган магъаналы предприятиялага керек болса болушлук тапдыруу онглага федерал эм регион даражада кыурауланган да белгилегенди.

Игилендириу

Яникойда физкультура-саулуку кючлендириу комплекс ачылгъанды

Баш кюн Яникой элде кыурулушу бошалган спорт комплексни кыуанчлы ачылуу болганды. Анга КъМР-ни Башчысы Казбек Коков, Правительствоу Председатели Мусукланы Алий, Къырал Думаны депутаты Геккиланы Заур, КъМР-ни спорт министри Хасанланы Ислам, Олимпиада Оюналары чемпиону Рахим Чакиев эм башха сыйлы кыонакыла кытышандыла.

Элни жашауунда магъансы уллу болган объектни кыурулушуна саулай да 18 миллион сом кыоратылганды, республиканы бюджетинден - 10,6 миллион сом, муниципал бюджеттен - 6 миллион сом. Андан ары кыурулушу а кыурауланган партнёрлукну чегинде бардырылганды. Объектти уллулугу 600 квадрат метри.

Сыйлы кыонакыла жаш спортчула эришилери бла тубегендиле. Боксдан бла эркин тутушудан турнирле кыурауланган эдиле.

Халккыны сыйлы кюнго бла алгышлайма эм мындан ары да жетишимле тежейме. Бу залны ачылууу да бек уллу саугады. Элли жашлагъа да, ала ёсуп келген тёлню юсюнден сагъш этип, объектни кыурулушуна кыйын салганлары ючюн ыразылыгымы билдире. Тамблагы кюнню магъанасы неде болганын ангылай билгенлери кыуандырады. Мындан ары да элли айнытуу бардырылганды, - дегенди Казбек Валерьевич.

Ызы бла сёз бу элли, кеп жылланы КъМР-ни власть органларында ишлеп келген Бечелланы Илиясха берилгенди.

- Сыйлы кыонакыла, ёсуп келген тёл, эллилерим. Бу байрам кюн кыалай тохтатылганды бардырылганы бюгюнча эсимде. Россейни биринчи Президенти малкъар халкыга жетген зулмулуккы ючюн кечгинлик тилеген эди. Бюгюнлюкде таулула, кыураулыбызны башха миллеттерини санында, жетишилликлери бла атларын айтдырадыла, - деп белгиле-

генди Илияс Борисович. Келген кыонакылары араларында КъМР-ни Боксдан федерациясыны президенти **Нажмудин Бербеков** да бар эди. Ол республиканы Башчысына саугага бокс кюл кыагла бергенди.

Ахырында жыйылганла жаш боксчулары араларында сермешлеге кырагандыла. Спорт комплексни юсюнден айтханда, анда стол теннисден, боксдан, эркин тутушудан жараула ётдюрюкчэ залла, тренажёрла да бардыла, ринг да орнатылды. Спортчулага талпыкыга душла ишлейди, медицина кабинет, тренерлени отулары да эркинделе эмда жарыкыдыла.

Анда ишлерик секциялада иги кесек сабий жарау этерикди. Бюгюнне дери эки элли да жаш адамлары маданият юйно бош отуларында юйренип тургандыла. Яникойчу эм каменкачи спортчулары жетишилликлери мындан арысында да бийик болуларына ийнанчырады.

ТАППАСХАЛЛАНЫ Аминат.

ФОРУМ

Предпринимательлеге себеплик этиуге – уллу магъана

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков Пятигорскда «Шимал-Кавказ-2022: санкциялары кезиуонде экономиканы ышангылыгыгын игилендириу мадарлары» форумуга кытышады.

Ол «Россей – мени тарыхым» музейде бардырылады. Аны РФ-ни Президентини Шимал-Кавказ федерал округда толур эркинликке келечисини аппараты, РФ-ни Экономиканы айнытыуу министрствосу, Шимал-Кавказ федерал университет кыураулангандыла. Федерал эм регион власть органлары, бизнесни, банклары эм айнытыуу институтларыны келечилери шендою кезиуде магъаналы социал-экономика соруулары сюзедиле.

Биринчиден, РФ-ни экономикасын айнытыуу министр Максим Решетников эмда РФ-ни Президентини СКФО-да толур эркинликке келечиси Юрий Чайка селешгендиле.

Юрий Чайка жыйылганлары алгышлай, форум властыны бла

бизнесни араларында ачык ушак бардырыу ючюн кыурауланган чертгенди. «Шимал Кавказга инвесторланы арасында сейир ёсгенлей барады. 2020-2021 жыллада субъектледе энчи инвесторла кергюзген проектлени саны эки кереге ёсгенди эмда 318 миллиард сомга жетгенди. Аланы арасында узак болжаллы проекте да бардыла», - дегенди полпред.

Экономиканы айнытыуу министр Максим Решетников а жер-жерлени социал-экономикаларын айнытыуу мадарларына мындан ары да энчи эс бурулуугун чертгенди. «Шендою кезиуде экономика гитче эм орталык бизнес жангы болумлага кыалай юйренгенине кере тирилликди. Аны себепли предпринимательлеге льготалы программалага кере кредитле беруу магъаналыды», - дегенди министр.

Форумга жыйылганла болжалга салмай тамамларга тийишли жумушлары сюзгендиле. Ол санда

план бла эм андан тышында тинтиулен тохтатырга, чырмаулары кетериге, налог тёлечюлени кёллендириу мадарлага, бюджет ишчи игилендириге кереклисине эс бургандыла.

Ызы бла толтуруучу власть органлары келечилери бизнесменле бла тубеширидиле, аланы ачык ушак бардырырга онглагы боллукды.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствоу пресс-службасы.

Концерт

Жангырыуу жарык чакълары

Баш кюн Малкъар халккыны жангырыууна жораланган уллу концерт программа Нальчикде Сабий эмда жаш тёлню чыгъармачылыккыны кыаласында бардырылганды. Андагы уллу залда малкъар халккыны тарыхын суратлагъан, Жабакгы Казанко атлы арада тигерге, эшерге, агъачдан, темирден абериле этерге, сурат ишлерге юйренген фахмулу жашланы бла кызыланы ишлеринден уллу кермочле да кыураулангандыла. Келген-

Конституцияга тюзетиуле кыабыл керюлгендиле

КъМР-ни Парламентини пленар жыйылыуунда депутатла КъМР-ни Конституциясына тюзетиулене экинчи окылууда кыабыл кергендиле. Дагъыда Сахалин областны Думасы бла бирге ишлеуно юсюнден келишимни тюзге санагъандыла.

Жыйылыуу спикер Татьяна Егорова бардырганды. Законланы сюзюуге кириширден алгъа уа, ол депутат Владимир Безгодкону туугъан кюнго бла алгышлагъанды.

Биринчиден, республиканы Конституциясына тюзетиуле кыурауланганды. Законодательство эм жержерли самоуправленини соруула жаны бла комитетни башчысы Борис Мальбахов билдиргенди, биринчи

окылуудан сора проекте КъМР-ни Башчысындан эм Правительстводан тюзетиуле берилгендиле. Ала республиканы оңучусуну полномочияларын шарт тохтатдыруу, ол бол-

магъан кезиуде республиканы башчысыны кыулуугун болжаллы халда толтуруу бла байламдыла. - Андан сора да, федерал излемлеге тийишлиликде, Контроль-эсеплеучю палата-

ны кыурау, борчлары, жууаплылыклары бла байламлы низамла тюзетилгендиле. Редакция торлениуле да бардыла. Комитет битеу эсертюлени тюзге санагъанды, - дегенди докладчы.

Ючюнчю окылууга проект энта сейирлери болган органла бла бирге тынгылы сюзюлюкюду.

«Муниципал кыураулыулары контроль-эсеплеучю органларын кыурауу эм аланы борчларыны бир-бир сорууларын жарашдыруу юсюнден» республиканы законнга тюзетиуле биринчи эм экинчи окылууда кыабыл керюлгендиле. Финансла министр Елена Лисууну айтханына кере, контроль-эсеплеучю органы башчысына, орунбасарына, аудиторага, инспекторлага, аппараты башха келечилерине, муниципалитет чыгъарган парламент актагъа тийишлиликде, ырыскы эм социал жалчытыуу гарантияла тохтатдырыладыла.

Ахыры 2-чи бетдеди.

леге «Асса» сабий той-юн коллектив теппеуле бла тубегенди. Кыонакылары арасында уа КъМР-ни Парламентини Председатели Татьяна Егорова, КъМР-ни культура министри Мухадин Кумахов, депутатада, жаумауат ишчиле да болгандыла. Залда асыры кеп адамдан, олтуруу угъай да, сөөлип туруу жер окына жокъ

эди. Парламентни спикери Татьяна Егорова, малкъар халккыны, республиканы битеу адамларын да жарык байрам бла алгышлай, жыйырма сегиз жыл мындан алгъа тюзлюк тохтатдырылганын, Малкъар халккыны жангырыуу кюнго да энчи белгиленип башланганын эсертгенди. «Бюгюнлюкде уа барыбыз да бирге, ёсуп келген тёллюбюз тамблагы кюннге

таукел кыарарча эталыгыбызга ишеклигим жокъду. Хар юйорге да мамырык, монглук, тынчык тежейме», - дегенди спикер.

Концерт программаны «Насып» ансамбль ачанды. Андан сора бир бири ызындан сахнада жыра, тепсеуде, назму айтыуда усталыкларын кергюзтуп, Жаппулары Расул, Атабийланы Аликбек, Бёзюланы Лейля, Герузаланы Альбина, Хаджиланы Ибрагим, Ахматланы Биаслан, Созайланы София, «Кавказны танлары», «Амир», «Ровесницы», «Асса» ансамбльле да жыйылганды кыуандырылгандыла. Байрамны ахырында «Мени Къабарты-Малкъарым» деген төрели жырыбыз келгенлени кёллери ботюн жарык этгенди, аны жаш артистле бары да бирге жыйылып айтхандыла.

ХОПАЛАНЫ Марзият.

КъМР-ни 100-жылпыгына

«Къыралыбызны келир кюннун кеси кюлуубуз бла кыурагъаныбызга ийнанганбыз»

2 бет

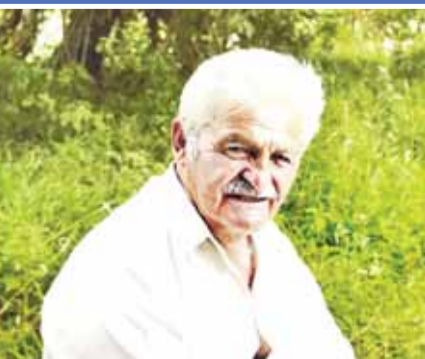
Ушакъ

«Окыучулага кыалай билим берсек да, тамблагы жашауубуз анга кере боллукъду»

3 бет

Эсе тутуу

Эли да суйгенди аны, ол да суйгенди элин

3 бет

ОНОУЛАШУУ

Казбек Коков Наркотиклеге кыжау комиссияны жыйылыуун бардырганды

Къабарты-Малкъарны Башчысы Казбек Коков КъМР-ни Наркотиклеге кыжау республиканы комиссиясыны жыйылыуун бардырганды. Ары КъМР-ни Парламентини таматасы Татьяна Егорова, КъМР-ни Правительствосуну Председатели Мусукланы Алий, РФ-ни Президентини СКФО-да толу эркинликке келечисини аппаратында КъМР-де баш федерал инспектор Тимур Макоев, республиканы Правительствосуну келечилери, надзордук этген, право саклаган эм кюч структураланы таматалары кытышандыла.

Жыйылыуу чегинде Къабарты-Малкъар Республикада 2021 жылда жууаплы органланы наркотиклеге кыжау, аланы сатыуу алыуу бла байламлы эм профилактика бардырыу ишлерини эсептери туура этилгенди.

Жыйылыуу ача, Казбек Коков Наркотиклеге кыжау кырал комиссияны стратегиясыны бардырылууну чеклеринде чыгарылган онгланый хайырындан республикада наркоманиялык бла байламлы болум игилгенгенин белгилегенди. Наркотиклени хайырланып аманлыкка этгенлени саны 4,5 көреге азайганды, наркотиклени законсуз обороту бла байламлы административ право бузуулукъланы ачыккъла 77,5 проц

центте кёбейгенди. Аны бла бирге республиканы Башчысы наркоманиялыккыны жайылыууна кыжау ишине кючлегенлей туургуа кереклисин чертгенди.

Повесткага кёре хапарны Къабарты-Малкъар Республикада ишле министрли орунбасары Назир Мамжоев билдиргенди. Ол айтханда кёре, наркотиклени сатыуу бла байламлы бузуулукъланы ачыккълау 9,5 процентке кётюрюлгенди. Министрини орунбасары чертгенди, республикада наркотиклени сатыуу кыжарга кюрешиу ишле тохтамайдыла, наркотиклени тюрбөгөнлей социал сетельни болушукълары бла жерлерине тапдырыу, «закадка» амалла хайырланылдыла.

Право саклауу органла наркотиклени, ол санда синтетикалыны, жюрютопуе кыжау ишине тирилткенди. Ол белгилегенге кёре, наркотиклени законсуз обороту бла

байламлы аманлыкъланы асламысында тыш кыраллы инсанла этедиле. Республиканы жамаатыны арасында наркоманияга кыжау профилактика жумушла тындырылдыла. КъМР-ни саулукъ саклау министрли орунбасары Татьяна Анкушина наркотиклени хайырланыудан ычналмаганлагы тапдырылган медицина болушукъларыны ачыккълау 9,5 процентке кётюрюлгенди. Министрини орунбасары чертгенди, республикада наркотиклени сатыуу кыжарга кюрешиу ишле тохтамайдыла, наркотиклени тюрбөгөнлей социал сетельни болушукълары бла жерлерине тапдырыу, «закадка» амалла хайырланылдыла.

Наркотиклени хайырланганларын бла кыралгандарын тинткен профилини служба 100 мингден артык адамга медицина кыжаруула турганды, аладан 30 минг чаклысы школаны бла орта билим берген махкемелени окуучулары болгандыла. Наркологический диспансерни мурдорунда «Аксыл-балык» болмаган эм ююр» деген реабилитация ара кыралганды. Битеу да бирге алып айтханда, диспансер эм профилактика эсепден кертилген саусузданы саны кёбейгенди, республикада тийишли медицина болушукълары тапдырылган битеу болумла жарашдырылдыла.

КъМР-ни жарыкъланган арасында наркоманиялыккыны болушукълары бла министрли Аноор Езаев республиканы билим беруу учрежденияларында терк-терк тестирувание бардырылып турганын билдиргенди, аны хайырындан кюркюзуу кыжаруу болгандыла, аны адамланы осал кылыкълары берилгенлерин алыгандан билерге онг барды. Министерство

наркотиклеге кыжау жаш тёлун волонтер организацияла бла байламлыла жюрютеди. Казбек Коков профилактика ишде волонтерланы кёбейтирге, жаш тёлуну арасында наркоманиялыккыга кыжау ишине кючлерге бурулган социал магъаналы проеклеге грант себеплик этиу соруну тинтирге буюрганды.

КъМР-ни Наркотиклеге кыжау республикалы комиссиясыны аппаратыны таматасы Юрий Шевченко 2021 жылда наркотикле бла болуму мониторингини эсеплерин ачыккълаганды. Ол белгилегенге кёре, наркотиклени билдиргенлей, интернет-дегидерлени болушукълары бла сатыуу ыз эм жангы вестволаны чыгыулары бла байламлы полинаркоманиялык болум сакъланырга болуккъду.

Казбек Коков наркотиклени жайытуу кыжау ишине эм бек биринчиден аксыл-балык болмаганланы, жаш тёлуну арасында наркоманиялыккыны болушукълары бла министрли Аноор Езаев республиканы билим беруу учрежденияларында терк-терк тестирувание бардырылып турганын билдиргенди, аны хайырындан кюркюзуу кыжаруу болгандыла, аны адамланы осал кылыкълары берилгенлерин алыгандан билерге онг барды. Министерство

Учуулуукъ кезиу

Хасан Хусейнович КъМАССР-ни Басманы ишлери, полиграфия эм китابلаны сатыуу-алуу кырал комитетине башчылык этгенди. Республиканы Правительствосуну, ол кезиуде бу органга Министрлени Совети дегенди, башчысыны биринчи орунбасарыны кылуугун ышангандыла.

Аны жаш тёлуну юйретилеу кыйынына, кырауу хунерине багъа да бе-

КамАздан БАМ-гъа дери

Комсомолчулагы кыралны битеу сфераларында да ышанылуукъ уллу болганды, алагъа экономикада, халкълком бөлкомлеринде да кыйын

КъМР-ни 100-жылпыгына

«Кыралыбызны келир кюнун кеси кьолубуз бла кырагъаныбызгъа ийнанганбыз»

Чеченланы Хусейни жашы Хасанны жашуу жолу аны тёлосуну келечилеринден артык энчи болмаз – шкылдан сора Къабарты-Малкъар кырал университетни бошаганды, Кызыл Аскерде кылуукъ этгенди, тууган эли Кышхатауда устаз болуп ишлегенди. Алай андан ары уа аны жашууна комсомол киреди. Аны совет кыралны жаш тёлосун бирикдирген организацияда жолу Совет, шендио Черек, райкомну бөлкомлеринден биринде башлананды. Ызы бла аны комсомолу район комитетини биринчи секретарына, эки жылдан организацианы Къабарты-Малкъар обкомуну экинчи, энта бир жылдан а биринчи секретарына тийишли кередиле.

рлгенди - ол «Сыйлыккыны Белгиси» эм «Халкъланы шукълукълары» орденле бла сауыгаланганды. Дагыда КъМР-ни Башчысыны ыразылыгына тийишли болганды.

ВЛКСМ-де ишлерге, аны келечиси болурга насыбы болган хар ким да комсомол мени жашуудам кылай магъананы тухтанды, деп сорган болур кесинден. Анга жууап бирча болганына ышанады Чечен улу. «Жашуудам бек жарык, кыуанчы эсгерилеу комсомол бла байламдыла. Жаш эдик да, аны ючюн кёрюнеди алай, дерикле да болурла. Угъай, ала тюз тюрюлдюле. Ол учуулуукъну, буюрулган ишге жууаплыккыны, урунуугъа, окуугъа кертиликни, уллу ишлени, муратланы заманы болганды», - дейди ол бизни бла ушакъда.

Кертисин айтханда, жашууну комсомол бла байларга деген аксылы да болмаганды аны. Ким биледи, ол ала кезиуде организацианы магъанасын артык иги аныламаганы бла да байламлы болур эди. Алай жашуу кесича оноулашады. Ол аскерде кылуукъ этген кезиуде коммунист партияга киреди, тууган эли Кышхатауда школгъа устаз болуп кыйтады. «Алай бир кесек замандан мени комсомолу Совет райкомуну кырауу бөлкомуну таматасыны кылуугуна чакырадыла. Ол кезиуде а быллай онглагъа угъай дерге жарамаганды», - дейди ол.

Ызы бла Чечен улу «Сельхозтехникада», районну Гражданин оборонаны штабында да ишлегенди, 1975 жылда уа комсомолну Совет райкомуну биринчи секретарына сайлаганды.

Жаш адамгъа бу жууаплы кылуукъда тамата нёгерлери Александр Жигатов, Мирзоланы Залимгери, Жирслан Вологиров билеклик этгенди, не жаны бла да болушандыла. «Биз тамата нёгерлерибизни тёрелерини ызырындан бара, республиканы жаш тёлосун адетлеге, патриот сезимлеге юйретгенбиз. Организацианы жетишилери уа хар комсомолчу бла кыты байламды. Бир материалда аланы барысыны да атларын санап чыккынын кыйынды. Аланы учуулуукъларыны, сайлаган ишлерине кертиликлерини хайырындан а социалист эричилиге да жаш

Кыйматлы жумуш

Ол кезиуде ишчилек дегенча кыжур зат болмаганды, ишчилек кыйда да изленгенди. Алай сау кюнню урунуугъа тышген эсе да, жашла бла кызыла культураны унутмагандыла, ариулукъга тартынгандыла. Комсомолну болушукълары бла республиканы элперинде самодетельный театрла, клубла, тесеу коллективле кыраула эдиле. Аланы арасында уа Герлегеж элде халкъл театры энчи сагъында Чечен улу. Аны сахнасында классикалы чыгармала бла бирге миллет жазычуланы пьесалары да салынгандыла.

ВЛКСМ-ни башламчылыгы бла Нальчикде автор жырланы фестивалы кыралганды. Ол кезиуде уа бардагъа совет кыралны жанындан кёз кырам ариу болмаганды. «Алай тёрт фестивал бардыралган эдик, - дейди ол. - Алагъа кыралны битеу жерлеринден да келген эдиле жырчыла. Былайда комсомолну обкомуну уллу эркинлик берилгенин сагъынырга сөөме. Жангычылыкъларга уа бизни КПСС-ни обкомуну биринчи секретары Тимборка Мальбахов кёллендиргенди. Аны сёлзлени тюзлей кыйтаралмам, алай айтханыны магъанасы былайды: «Тамата нёгерлеригиз этгенни кыйтарып турмагъыз. Жангы жумушла толтуруугъыз, кемчилекле этербиз деп кюркымагъыз».

Комсомолну обкомуну башламчылыгы бла кыралган уллу жумушла бюгон да жашайдыла. Сёз ючюн, малкъар эм къабарты тиледе «Нур» эм «Нур» журналла, «Советская молодёжь» газет. «Миллет тилде адабият журналла жалаанда союз республикалада болгандыла, автоном республикалары арасында уа биз аланы биринчеле болуп басмалагандыбыз. Бу иш Тимборка Мальбахову бла партианы обкомуну секретары Зумакуфланы Борисни кытылыкълары бла тамамланганын айттыргъа сөөме», - деп чертеди ол.

Ёсюп келген тёлун

Жаш тёлуну патриот ниетлеге юйретууну юсюнден айтханда, спортну магъанасын унутургуа жарамайды. ВЛКСМ-ни башламчылыгы бла уа бюгон да жашауда бардырылган «Тери топ», «Акь ладъ» турнирле, «Зарница», «Орлёнок» аскер-спорт оюнла кыралгандыла. «Спорт бла байламлы уллу, магъаналы жумушланы башламчыларындан бири ВЛКСМ-ни обкомуну кыруулуаны эм спорт бөлкомуну башчысы, хунерли кырауучу Тюрбейланы Хызыр болганды. Ол ёсюмлю, кючлю жаш эди. Кеси да таулагъа ёрлерге, ат чаришлеге кытышырга, аякъл машинада эришилге барырга бек сыйгенди», - деп эсгереди Хасан Хусейнович.

Бюгонлюкде Россей кесини деменигилигин кыйтарды, деп белгилеуе ушакъл нёгериле. Алай ол тынч тюрюлдю, бу ишде жаш тёлуну магъанасы артыккъа уллуду, ол кыралыбызны келир кюнун кылай кёргенине, кылай ниетини сайлагъанына кёре болуккъду.

Шендиою ёсюп келген тёлун ахшылыккыны бла терс ниетлени айыра билгенине ишекилигим жокъду. Жалаанда сомну, байлыккыны кылуу болган насыпны бир заманда да тапмаз. Адам кыруу сөөкледен бла териден кыралмайды, ол аксыл байлыккысыз, ниетсиз, муратсыз, итиниллюккысыз жашаллыккъ тюрюлдю. Бюгонлюкде республикада жаш тёлуну организацила кёлдюле, ол мени бек кыуандырады. Аланы ишлери ата журтубузну сөөрге, миллетлени араларында тенгликни сакъларга бурулгандарына ийнанымпа, - дейди Чечен улу.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

ТАПЛАНЫРЫУ

Бахсанда миллет проектлени толтурулууларына эс бурулганды

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков Бахсанда социал магъаналы объектлени кыруушлары кылай бардырылгандарын тинтгенди. Биринчиден, ол Дыгулыбегейде Маданият юйно болуму бла шагъырлейнгенди. Элчиле алгъаракълда республиканы оноучусундан аны тапландырыча тилеген эдиле. Мекям 1997 жылда ишленгенди, алай, осал халгъа жетип, тынгылы жангыртылырга тийишлиди.

Казбек Коковну буйругуу бла ол «Культура» миллет проектни «Культурная среда» бөлкомуну регион программасына кышуулганды. Аны жашауда бардырыугъа федерал бюджетден 48 миллион сом бөлюнгенди. Бюгонлюкде уа мекямны башы жангыртылганды, тышы сюртлогенди, эски терезеле бла эшикле алышынгандыла. Шендио ток ыла тартылдыла, мекямны ичи тазаланды, активый залгъа тийишли аппаратура келтирилгенди. Жуукъ кезиуде сахна тапландырылганды, артистле кийимле бла жалчытылырыкълды

Залда уа 500 адамгъа жер барды, анда шинтикле да алышынырыкъларын белгилерчады. Маданият юйно гитче залында сахна, видеоэкран эм таууш ариу эшитилерча оборудовани орнатылгандыла. Спорт залда секцияла ачылырга мадарла этилликдиле, дагыда Бахсанни искусстволаны 1-чи номерли сабий школуну жер да бөлюнюрюкю. Бери келтирилген битеу оборудовани шендиою излемлеге келишеди.

Бахсанни маданият юйнонде 16 клуб кыралганды – торлю-торлю кружокла, секцияла бардыла, битеу да бирге 19 устаз ишлейди. Сабийле тесеу, макъам, адабият, краеведение биригилеуле жюрюйдюле. Тынгылы жангыртылгандан сора уа мында мингден аслам сабий фахмусун айныталлыкълды. Дыгулыбегейчи культура магъаналы ишине бийик даражда бардыраллыкълдыла. Дворец ёсюп келген тёлуну фахмусун айнытууну, патриот ниетлеге юйретууну арасы кырауу

атарча орунла да салынырыкълдыла. Ахыр юч жылны ичинде уа Бахсанда кёп кыталы юйлени арбалары бла халкъл бирге солуган жерле, битеу да бирге 30 объект, жангыртылгандыла. Былтыр анда муниципал властыны кырауу бла Мамайлыккыны, культураны эм солугуну паркы ачылганды. Ол гитче шахарланы айтандырыуу проектлени билдирюсвей конкурсунда кытхан грантын ахчасына ишленгенди.

Керекди, - дегенди Казбек Коков. Республиканы оноучусу элде Бахсанова орамны болуму бла да шагърейленгенди. Ол «Жашуу журт эм шахар болум» миллет проектни «Ырахат шахар болумланы кырауу» федерал проектини чыгаруу бла Мамайлыккыны, культураны эм солугуну паркы ачылганды. Ол гитче шахарланы айтандырыуу проектлени билдирюсвей конкурсунда кытхан грантын ахчасына ишленгенди.

Озгъан баш кюн республиканы шахарларында, элперинде да Малкъар халкълны жангырыууну кюнине аталып байрамла болгандыла. Талай жаш атлада, женгил машиналада Россейни, республиканы, малкъар халкълны байракъларын да кётюрюп, шахарны Ленин аты проспекти бла ёрге Акъ Суу, Хасания элгеде да атлангандыла.

Бу жарыкъл байрам эдиле. Бу махкемеде ишлегенде, анда окуугъанла, школгъа дери садда кечингенде да бу кюннге атап, сейрилик кёрмюч кырагандыла. Анда кёргюзюлген малкъар тишириула кысыхан торлю-торлю жаулукулла, эшилген ёрге эмда тёрбөн жала, агъач усталаны чыгармалары, таулу от жагъа кимни эсин да кеслерине бурлукъ эдиле.

Хамзат Озроков, орус, малкъар эм къабарты тиледе кьонакълла бла саламлашып, Малкъар халкълны жангырыууна жораланган назмула айтхандыла. Ингирни бардырган прогимназияны юйретуучюлери малкъар халкълны кёчюргенлерини, сюргонде турганын онок жылларыны эмда тууган жерлерине кыйтыуларыны кыуанчыны юсюнден хапарлагандыла. Ызы бла сахнада экранда таулуланы арасындан чыккыган белгили адамланы, алимлени, жазычуланы, постлени суратлары кёргюзюлгенди.

Прогимназияга келген кьонакъланы санында уа Нальчикде Билим беруу департаментини башчысыны кылуугун толтура тургъан Сабанчыланы Валентина, «Заман» республикалы газетини баш редактору Кьонакъланы Хасан, республиканы сыйлы артисти Жаникаланы Элдар болгандыла. Ала хар бири да сабийлеге ыспас этип, жый

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

«Инсанланы гаражны эм ол орналган жерни сатып алырга эркинликлерини бир-бир сорунларын жарашдырыуу юсюнден» законну проектин а КъМР-ни прокуратурасы жазыраганды. Ведомствону башчысы Николай Хабаровну анылагъанына кёре, анда власть органланы бу жаны бла эркинликлери тохашдырыладыла, излемлеге тийишлиликде

кырал эсепге салынмаган гаражланы хайырлангандыны законсуз ишлерин ачыккълауу низамы да белгилениди. Сахалин областны Думасы бла Къабарты-Малкъарны Парламентини бирге ишлерге келишгенди. Контроль эм регламент жаны бла комитетни таматасы Кансаланы Еленаны айтханына кёре, ол парламентлени араларында байламлыкъланы кючлер, законланы жарашдырыуда сынаулагъа юйренир,

законланы жашауда бардыргъанда контролну игилендирир мурат бла этилгенди. Жыйылыуда депутатла юч докладха тынгылап, аланы сюзгенди. Ол санда КъМР-де ич ишле министрли полицианы генерал-лейтенанты Василий Павлов былтыр республикада криминоген болуму эсеплерин чыгарганды. Дагыда Контроль-эсепчуно палатаны башчысы Дина Касова 2021 жылда ведомствону ишине эмда

быйыл тамамларга белгиленген жумушланы юслеринден айтханды. Депутатла 2021 жылда республикада законодательный базаны болуму бла да шагърей болгандыла. Аны юсюнден спикерни орунбасары Жанатайлы Салим айтханды. Докладланы шартларын «Заманны» келир номерлеринде окургъа болуккъду.

Жарыкъл, уллу залда уа къабыргъада «Малкъар халкълны жангырыууну кюнун» деген жазыу экранда кёргюзюлгенди. Байрамны алында Айтбайлы Аликбек, Карина Пшиншева,

ылгъанланы байрам бла алгъышлагандыла, саулукъл, насып да тежегенди. Элдар улуну-гитчени да жыр саугъасы бла кыуандырганды.

Кьонакъланы Хасан а бу байрам белгиленип башлагъанлы жыйырма сегиз жыл толганын, кыралны ол замандагы башчысы Борис Ельцин малкъар халкълны терс кёчюргенлери ючюн кечиглик тилегенин, кечпюнчю халкълны араларында реабилитация да биринчи малкин халкълга этилген эсертгенди.

Прогимназияны директору Анжела Долова келген кьонакъллага, ата-аналагъа да жорек ыразылыгын билдиргенди. «Билемизиз, биз кюншула тюрюлдю, эгечлеге бла кырындылабыз.

Байрамда кёп жарыкъл жырла эшитилгенди, ахырында уа – «Минги тау», аны прогимназиячылары да бирге айтхандыла. Ызы бла мында ишленген, кьонакълла, ата-анала, сабийле да жыйылган бирге суратха тышгенди.

ХОЛАЛАНЫ Марзия. Суратланы автор алганды.

Конституцияга тюзетиуле къабыл кёрюлгенди

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

«Инсанланы гаражны эм ол орналган жерни сатып алырга эркинликлерини бир-бир сорунларын жарашдырыуу юсюнден» законну проектин а КъМР-ни прокуратурасы жазыраганды. Ведомствону башчысы Николай Хабаровну анылагъанына кёре, анда власть органланы бу жаны бла эркинликлери тохашдырыладыла, излемлеге тийишлиликде

кырал эсепге салынмаган гаражланы хайырлангандыны законсуз ишлерин ачыккълауу низамы да белгилениди. Сахалин областны Думасы бла Къабарты-Малкъарны Парламентини бирге ишлерге келишгенди. Контроль эм регламент жаны бла комитетни таматасы Кансаланы Еленаны айтханына кёре, ол парламентлени араларында байламлыкъланы кючлер, законланы жарашдырыуда сынаулагъа юйренир,

законланы жашауда бардыргъанда контролну игилендирир мурат бла этилгенди. Жыйылыуда депутатла юч докладха тынгылап, аланы сюзгенди. Ол санда КъМР-де ич ишле министрли полицианы генерал-лейтенанты Василий Павлов былтыр республикада криминоген болуму эсеплерин чыгарганды. Дагыда Контроль-эсепчуно палатаны башчысы Дина Касова 2021 жылда ведомствону ишине эмда

быйыл тамамларга белгиленген жумушланы юслеринден айтханды. Депутатла 2021 жылда республикада законодательный базаны болуму бла да шагърей болгандыла. Аны юсюнден спикерни орунбасары Жанатайлы Салим айтханды. Докладланы шартларын «Заманны» келир номерлеринде окургъа болуккъду.

Жарыкъл, уллу залда уа къабыргъада «Малкъар халкълны жангырыууну кюнун» деген жазыу экранда кёргюзюлгенди. Байрамны алында Айтбайлы Аликбек, Карина Пшиншева,

ылгъанланы байрам бла алгъышлагандыла, саулукъл, насып да тежегенди. Элдар улуну-гитчени да жыр саугъасы бла кыуандырганды.

Кьонакъланы Хасан а бу байрам белгиленип башлагъанлы жыйырма сегиз жыл толганын, кыралны ол замандагы башчысы Борис Ельцин малкъар халкълны терс кёчюргенлери ючюн кечиглик тилегенин, кечпюнчю халкълны араларында реабилитация да биринчи малкин халкълга этилген эсертгенди.

Прогимназияны директору Анжела Долова келген кьонакъллага, ата-аналагъа да жорек ыразылыгын билдиргенди. «Билемизиз, биз кюншула тюрюлдю, эгечлеге бла кырындылабыз.

ХОЛАЛАНЫ Марзия. Суратланы автор алганды.

– Лейля Хажимураатова, эришиуге кыатышырга кыалай бла келленгенсе? – Аны юсюнден школда билдиргендире. Мектепни директору Къудайланы Айшат Солтановна бла завуч Байсолтанлы Лейля Завиевна келлендирип, аллай эришиуге кыатышсам, усталык жаны бла ёсеригими да ангылатхандыла.

Алагда, дагыда бирге ишлеген устазла Бечелланы Асият Суфиянов-

Сора дерсле бир тюрге кыуралып, бири бирине ушап угъай, хар жолдан да бир жангы зат кыошула турса игиди. Сабийле ала-да оюн халда, командала болуп ишлерге да сюедиле. Аллай амалла, аланы дер-сге сейрлерин ачхандан сора да, бир бирлерине таянчаклык эте билирге да юйретедиле.

Жангы амалланы Интернетден алганым да болуучуду. Билесиз, анда бююн-

сынауладан бириди. Аны ючюн а бу предметден окутханлары жууплыклары да энчирек сунама? – Хар сабий да кесича энчиди. Аланы барысына да бирер «ачкыч» табарга, кылыгынын, халын дегенча ангыларга керек болады. Устазны бла окуучуну арасында келишуолук кыуралса, билим беруу-юйрету процесс тийишлисича барлыгына ишеклик

шимле да анга кёре ахшыла боллукдула. Бююннюгю школну устазы уа заман бла бирча угъай да, андан алгъаракъ окуунамы дейик, атласа тюздо. Нек дегенде, айтханыбызча, бусагъатда сабийле кепню билгендиле.

– Ишинген заууклыкуну кыалай бла табаса, не бла сейирди санга математика? – Билемисиз, дерс болшгъандан сора сабийле

дерге боллукма. Ол манга эм биринчи юлгюдо. Сора задачаланы этген не заманда да сейр керюннемади. Аланы бирин тамамласанг, ызы бла бютонда кыйынырагын этерге кызынаса.

– Бош заманында уа не бла кереширге сюючюсе? – Аны, айып этмегиз, юйде сабийле бла оздурургю излейме. Жашчыкыла экиси да алыкы гитчелдиде, садикге жюриюдюле.

Бош заманын, кертин айтханда, кеп да кыалмайды. Алай а Огъары Малкыргы ата ююоме барырга да сюеме. Анам-атам саулукуда эм насыллыгы санайма кесими. Аланы барлыклары кынат кердиреди, келлендиреди.

Дагыда волейболну сюючюме, болсада шендю аллай амалым жокуду. Сора, хар таулу тиширууча, эшиуну да жаратама, бютонда ыргакчык бла эшерге. Ол жумуша уа бизни школда технология дерседе устазыбыз Тетуулары Роза Инзеловна тюшондурген эди да, хар заманда ырызыма анга.

– Жуукъ заманда конкурсну регион даражалы урумуна кыатышырга хазырлана тураса. Кыалайдыла сезимлеринг? – Эришиуге бара туруп, биринчи жер алыкыма деп сагыш этмегенме. Бир да болмаса, лауреат даражага чыгарга керекме деп, алай акыл этгенме.

Болсада ол заманда школну даражасын кергюзтген эсек, энди саулай да район ючюн сюелирге тюшерикди. Аны себепли, бютонду жууплыкыны сеземе. Алгъындан да тынгылы хазырланарга тийишли болгъанын ангайлама эм кыолумдан келгенин этерикме.

Юйорюм мени ишими ангылагъаны, тутхучулук этгени да келлендиреди. Алайсыз адамга жетишмили болурга кыйынды.

Аны себепли кыйын атам Элеккуланы Зулфияннга, ёз атам Насталаны Светага, баш ием Элардга, бирисеге да манга болушлук этгенлери, ийнанганлары эмде ышандырганлары ючюн ырызыма. Мындан арысында да ишимде жетишмили, бютонда бег а ол кесесте болуру ючюн билими, заманымы да аяркы туююлме.

Конкурсла уа устазлагы сынамны байыктылардырырга ахшы амалдыла. Аны себепли мындан арысында да профессионал даражамы эришиугеде ачыклай, бирсилени сынамлары бла да шагъырейлене турурга угъай дерик туююлме.

ЭСДЕ ТУТУУ

Эли да суйгенди аны, ол да суйгенди элин

Культураны бек мағаналы, кыарауучу артык суйген кесеги кино санатды. Озган ёмюрно аллындан башлап, ол бизни жашауубузга киргенди. Кино уллу юйретичу кюч, пропаганда инструмент болганын ангылаган кырал оноучула аны халкыга жуукъ этгендиле.

Кино келтириучу, аны кергюзтуучо адамланы сыйлары таулу элде бийик болганды. Аладан бири кенделенчи жаш КЪМАССР-ни, РСФСР-ни да маданиятыны сыйлы кыуллукчусу Къулийланы Ахматны жашы Ханатый эди. Аны атын айтханынглай, жарык бети, юле тургъан кёлери кез алынга келип, кесинги да жюрегин жарыйды.

Дагыда клубда ол библиотека кыураганды. Ары келип, анда окуурга, суйген кытабын юйонге алып кетерге да болганды эркинлигин. Ол заманда элибизде кыурагъан самодетельный жыр кыаум а барыбызны да ёхтемлигибиз эди. Ала жырлагъанда, кыобузу Ханатый кеси сокыганды.

Ханатый Кенделенде 1939 жылда туугъанды. Атасы Къулийланы Кысымны жашы Ахмат Леничи окуу шахарчыкдан сора да сатыу-алуу курслада окуп, Кенделен район арада тюкенлени товар бла жалчытуу жаны бла ишлегенди. Ол Улуу Ата журт уруш башланганлай ары кетип, аны аллындан ахырына дери барганды. Уруш бошаларга бир ненча кюн кыалып, 1945 жылда 30 апрельде Берлинде ауушханды.

Алай бла, Текуланы Бехтуну кызы Райбийга, Ахматны юй бийчеси, юч гитче жашчыгы бла кыалганды. Сюргонде юйор Кыргыстанга тюшгенди. Ханатый сабийледен ортанчы эди. Ол школну бошгъанлай окууна, Фрунзеде киномеханникени школларына окуурга киргенди.

Сабийлей сайлаганды ол усталыкыны. Кыргызы элге кино келтирсе, ол анда жашагъанлагы уллу байрам болганын ангылап, кеси да кыуандырырга суйгенди элчилерин, жерилерин. Аны бла бирге ол жылда Ханатый машина жюриоторге да юйренгенди.

Окуп бошарга, 1956 жылда Ханатыйни аскер кыуллукыга чакыргандыла. Кечпюнчюлюк жылда кечпюнчюлюк сынаган халкылары жашларын аскерге алмай тургандыла, тюз ниетибизге ийнанмай. Ол бегими тюрлендиргенден сора, сюрюнчю жашла да суйон атлангандыла аскерге. Аскер кыуллук толтуруу, бусагъатда, кыыса болмаганды – юч жыл жердегиле, флотдагыла да – төрт жыл. Ханатый ол борчун Калининград областьда толтурганды. Анда да суйген иши бла керешгенди.

Аскерде кыуллуклары бошалганлай, жашланы кеси ырызлыклары бла тын жерлеге ийгендиле. Анда ол ишде аскер сынауу болган Ханатыйге кече айланган киноустановканы бергендиле. Аны бла бирге аны машина бла, киноаппарат бла да жалчыхандыла.

1960 жылда туугъан элине кыайтып, Нальчикни военкоматы кыураган аскерпатриот курслада окугъанды. Андан офицер чын бла чыкыганды. Ол жыл окууна аны Кенделенде клубта тамата этгендиле. Алай а кыоншу элдеге да керек эди аныча усталыгы болган адам. Ол себепден бир кыаум заманын Къулийуле Жанхотия, Лашкута, Баксангэс элдеге да кино кергюзтую иши жалчыханды. Аны хар элде да саклагандыла, эллиле ырызы болгандыла, сый бергендиле киномеханникерине.

Алай бла ол жашау узуну кинофикация жаны бла ишлегенди. Иши бек жетишмили да болганды. Сёз ючюн, бизни эллиле алыкы Нальчикде кергюзтолмеген кинолага кыураган кезуле эсимдендиле. Кинону аллында аламан журналла кергюзтгенди Ханатый. Кино бошалгъандан сора да, адамла чачылып кетмегендиле, ол кинода кергенлерини юсюнден хар ким кесини оюмун айтханды, башхалагы тынгылаганды. Алай бла клуб тамата эли бирлешдирюде, аны ниетин игиге айландырыда да, кезге керюнмегенликте, уллу иш этгенди.

Анга ишин жалчытырга машина бёлюмгенлей, алга клубха, артада кинотеатрга рейс автобус бла неда, тап тошсе, иели машина бла келтирип турганды киноленталаны. Эл бла чеклеип кыалмай, ол киноланы тау жайлыклагы барып, анда да кергюзтгенди. Ары билбокетакдан китапта да элгенди. Элден айрылып тургъан малчыла аны кыалай саклагъанларын бир оюмлагызы.

Республиканы таматалары Къулийуле иши хунерине эс буруп, анга бийик багъа бергендиле: 1967 жылда «КЪМАССР-ни маданиятыны сыйлы кыуллукчусу», 1975 жылда «РСФСР-ни маданиятыны сыйлы кыуллукчусу», «Коммунист урунууну ударниги» деген атла аталгандыла. Ханатый юч кере Социалист эришиуну жигити, Онжылыкыны ударниги болганды.

1974 жылда аны Урунууну Кызыл Байрагыны ордени бла сауагалагандыла. Бир кыаум майдагыла тийишли болганды махаулу жерлешибиз: Ленинни 100-жылгыгына аталган, «Урунууну ветераны», «Урушу сабилери». Ол СССР-ни кинематографиясыны отличниги эди. Анга аталган махтау, ырызлык кыагъыланы эс санар он да жокуду. Жарсыуга, Ханатый дунясын пандемияны кыайнагъан заманында, 2020 жылда 20 июльда алышханды.

Элибизде биринчи комсомол той аланы болганды – Къулийланы Ханатыйни бла Гытуулары Зекени кызы Мариямны. Мариям ательеде ишлегенди. Ала эки сабий ёсдургендиле. Рита медуцишени бошганды. Валерия а тукумуну, элибизни да ёхтемлигибиз. Ол кеп жылланы кырал атоминспекцияда кыуллук этгенди, анда полковникге дери ёсгенди.

Эл суйген Ханатый солууга чыкыгъанда, сабийлери ата-аналарын, тынчыкылы этебиз деп, шахарга кергюзген эдиле, кеслерине жуукъ. Алай а ала арта кыайтхандыла. Элге кирген жерде жангы юй ишлеп, анда жашагандыла. Эл да излегенди аланы, ала да излегендиле эли. Саулай жашаун кино бла байлагъан Ханатыйни юсюнден эсгерюулерибиз жарыкдыла, жылыулудула.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Ушакъ

«Окыуучулагы кыаллай билим берсек да, тамблагы жашауубуз анга кёре боллукъду»

Усталык бла байламлы сайлауларын бош анстан этмегенлерин ачыкылап, тюрко-тюрко конкурслада айырмалыкларын кергюзтген жаш устазларыбыз арт кезюде бизни келлендиргенлей келедиле. Бу кюнледе аланы санна дагыда кыошулганы бютонда кыуандырганды. Ол а Яникойну Байсолтанлы Алим атлы битеулю билим берген мектебин математикадан окутхан устазы Элеккуланы Лейляды. Бусагъатда битеу да кыралда бардырылган «Россейде Жылыны устазы – 2022» Битеуроссей конкурсну Чегем районда озган муниципал урумуна кыатышып, биринчи жерге чыкыганды. Биз аны бла ишини, башха затланы юслеринден да ушакъ этгенбиз.

люкде нени да табарыкыса. Алай эсе да, асламысында мадарланы кесим кыуарга сюючюме.

– Ишини мағанасын неде кересе? – Сабийлеге хайыр келтириуде. Бююн алагы биз кыаллай билим берсек да, тамблагы жашауубуз анга кёре кыуаллыкды. Кыайсы устазны да мураты тийишли, адепли, окуулу да тёлую юйретуи, ёсдюрюю болур деп сунама.

– Дуня пандемия болумга тюшгенлей, математикадан ЕГЭ-ни беруу да бир кесек тюрленген эди. Ол жаны бла кыалайды кез кырамынг? – ОГЭ, ЕГЭ – ала керекдиле. Бу тюрко сынаула жаланда окуучуну билимин ачыкылап кыоймай, аны устазыны ишини кесестеууну да баямлайдыла.

Билемисиз, 2020-2021 жыллада берилгенича кыалса да боллукъ эди экзамен. Нек дегенде математика сабийге школдан сора окуууга кирирге керек туюлук эсе, аны окууганына кёре белги салып кыойгъан да тап эди. Аны хайыры бла стресс деген зат да азыракъ болганды.

Алай эсе да, быыйл жангыдан Бир кырал экзамен пандемияга дери кыалай берилгенде да тап эди, алай кыуаллыкды. Профилли тюрлюсюн сайламагъанла да сынаулагы барлыкдыла.

– Бир кырал экзамен – ол устазы ишини кесестеууну ачыкылайды дейсе. Математика уа, барыбыз да билгенликден, борчу халда берилген

да жокуду. Сабий сен хайырланган бир амалга тюшоналмай эсе, башха тюрко мадарны излерге борчлула. Алай бла уа жаланда окуучулагы болушлукъ этип кыалмай, устаз кесини ишин да байыктылардырады, талландырады.

ЕГЭ-ни юсюнден айтсакъ, аны бералмазлык бир сабий да жокуду. Жаланда былайда саулукуллары бла байламлы энциликлери болгъанлары юслеринден айтмаймы. Жангыз да окуучу устазыны айтханына эсин бурургъа, аны акылына алырга керекди.

Экзаменге хазырлануу жаны бла жууплыкыны педагоглары бла бирге школчула да сезеле, жети-

кыатынга келип, алагы кыйын керюннен теманы дерседе аллай бир кыйналмай ангылагъанларын айтсала, кеслерини сезимлерин, оюмларын билдирсе, жангыдан илхам келгенча боласа. Бютонда келленип, акылынын, кыарынын да ишинге берлинг келеди.

Ма аллай бир чакъ ючюн окууна болады школда ишлерге, ийнангызы. Ол кезюде сезимниг бир сёз бла айтып ангылатханды да кыйынды.

Математиканы уа школда устазын Къазийланы Мариям Ибрагимовнаны хайырындан суйгенме. Былайда эм алга педагогуну кесин жаратып, анга ушарга излеп, дерсин да суйгенме

ТРАМЛАНЫ Зухура.

ЫРАЗЫЛЫКЪ

Къайгырыулуклары бла сый-намыс табадыла

Бзынгыны амбулатор-акушер пункту ичине не заманда кирсенг да, тазады, тизгинлиди. Мында амбулаторияны таматасы Холаланы Ююнюсюн кызы Лариса бла медсестра Текеланы Салихны кызы Алима, жюрек халаллыкларын, заманларын, кыарууларын да аямай, кеп жылланы урунадыла.

Белгилисича, саусузга багыту амалла этгенден сора да, жан аурута билиу, огурулу, ышануулук берген сёзде да керекдиле. Лариса бла Алима ма аллайладыла. Аланы ол ышанлары озган эки ачыкылангандыла.

Алагда элде коронавирусуран аурганлары юйлерине жюрюк багъарга кеп тюшгенди. Аланы араларында кыартла, сабийле, жаш адамла да болгандыла. Хар бирини да кесини энчи кылыгы, хали. Ма аланы барына да бу эки тишируу жол таба билгендиле. Сакъ болуулары, огурулу сёзлери кеплени ёлюмден кыуаргандыла. Аланы иги кесеге, больницага тюшмей, юйде багылгандыла.

– Мен бек кыаты ауру-

ма. Амбулатория ююмден узакъ болмаганына да кыармай, ары сёлешмей, иги кесек турганма. Болалмагъанымдан сора уа, чакыргъанма. Кызын оюмде капельницамы салгандыла, уколуму да этгендиле, дарманла да ичирип тургандыла. Бек иги кыарагандыла. Бююнлюкде аягы юсюме болганма. Анга да кыармай, Лариса бла Алима да келип, кюн сайын кыан басымны ёнчелейдиле, жюргими, ёпкелерими да ишлеулерин тинтедиле.

Бу адамлагы эллилени жангыдан уллу ышануулук барды, ала да анга кертичи болур ючюн кыалмайдыла: юйлерин, юйорлерин да кыоюп, кече-кюн демей, саусузлары ючюн кыайгырып, алагы не жаны бла да болушлукъ этип турадыла. Сау болсунла, биз, эллиле, жюрегизини теренинден алагы уллу ыспас этебиз, саулуку, эсенлик тежейбиз, – дейди пенсиячы Халаланы Тана.

– Бизни ишибиз не заманда да сейирлик, эсде кыалырча затла байды. Саусузла бир-бирледе,

не абаданла эселе да, сабийлечадыла, кеслерине артык эс бурууну излейдиле. Аланы кыатларына барып, ышарып, ышаны-

Холаланы Лариса.

Текеланы Алима.

улуку берсенг, ауругъанлары да терк кетеди. Сабийле бла уа юйретичула да болурга керексе, ала, ауруп кыйналганлары ючюн, асламында кылыксызлык этедиле. Аланы ангылау, жол таба билиу керекди. Ата-аналары бла уа психолог боласа, – дейди Лариса.

«Бизни фельдшерлерибизни юслеринден кеп ахшы затла айттырга боллукъду, ала не уллу махтаугы да тийишли-

диле. Аланы кеслерине, ишлерине да бир сёз бла багъа бичер амал жокуду. Ала, кюнню, хауаны болумуна да кыармай, фельдшер-медсестра – аяксызын аякларыды, сокурну кёлериди, сабийни тутхучуду, жаш ананы таянчагыды, кыаруусуну, кеси кесини кыайгысы бла кыалганын тилиди». Ма ол сёзде бизни элчи кызыларыбызга да келишедиле», – дейди Чочайланы Надя.

– Мен адамлагы болушурга, алагы жарарга бек сюеме. Бу усталыкыны да, кыйын болганына кыармай, аны ючюн сайлаганма. Фельдшер-медсестрадан кеп зат изленеди – ишин уста билиу, тёзюмлюк, чыдамлыкы да. Ол ышанлагы келишала эсем, кесими насыллыгы санарга боллукъма, – дейди Алима.

Бу кыыса хапарымда мен фельдшер-медсестрала бакъган жаланда эки адамны оюмларын келтиргенме юлгоге. Элде уа алагы жюрек ырызлыкларын айттырыкыла бек кепдюле. Бзынгылыла элдеринде аллай адамла ишлегенлери ючюн кеслерин насыллыгы санайдыла. Аны уа не багъасы барды!

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

АЙНЫТЫ

Усталыкъ сайлау – мағаналы атламадан бири

Кеп болмай Кыабарты-Малквар кырал университетде усталыкыны ярмаркасы болганды. Анга колледжде окуугъан жюзге жуукъ жаш адам кыатышханды.

КЪМКУУ-да бийик билим алыуну кыйматлыгыны юсюнден вузга киргинчиге дери хазырлануу эм усталыкъ сайларга болушуу управленинни таматасы Аксана Карашева айтханды. Ол санда университетте колледжни бошгъанларындан сора ЕГЭ-ни эселлерине неда вузну программасы бла белгиленген экзаменлеге кере кирирге жарарыгын да билдиргенди.

– Бизни кыралга бююнлюкде инженер, технолог, программист, химик, медик эм устаз дегенча профессияла керекдиле. Экспертле айтханларча, жуукъ заманда уруну рынокда уллу тюрленуле боллукъдула. Анга кёре жангы технология, цифровизация бла жашаун акыл бёлюмле бла байламлы ИТ жаны бла

специалистлеге уллу сурам боллукъду. КЪМКУУ-да уа сагынылган усталыкыны барлысына да окутадыла, – дегенди Аксана Карашева.

Ол, университетте при-

акыл жаны бла институт башланарыгын эсге салып, хунерлерине эм тартынууларына кёре сагынылган усталыкыны беш тюрлюсюне да документлени берирге, окуууга кирирге уа бюджет жерле кыайсында кеп болса, ары келирге

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

БОЛУШЛУКЪ

Не жаны бла да хайырлыды ишлери

Къабарты-Малкъарда кырал эм муниципал жумушланы тамамлаган кеп функциялы ара (МФЦ) былтыр 1 миллион 802 минг заявкага кыраганды, деп билдириледи ведомствону пресс-службасындан.

Кюн сайын кеп функциялы арага төрт минг чаклы адам келеди. Орта эсеп бла алганда, ала кезулерин 3-4 минутдан кеп сакламайдыла. Офислени барысында да автомат халда ишлеген жумушланы кечестову тамамларына мониторинг этген федерал информация-аналитика система барды. Былтыр аны хайыры бла оюмларын 921 115 адам, неда клиентлени 98,92 проценти, билдиргенди.

Кеп функциялы араны республиканы бюджетин толтурууда да уллу къошумчулугу барды. Алай бла сагъынылган кезиуде анга 53 миллион сомдан аслам өтдюрюлгенди.

Саулай алып айтханда, 2015 жылдан бери республикалы бюджет кырал пошланададан 308 миллион сомга байкъланганды. Быыл январьга чыгарылган эсеплеге кере ЕСИА-да регистрацяны 741 732 адам өтгенди. Бурунгу жыл бла тенгештиргенде, ол 85 процентте жетеди. Сагъынылган кезиуде арага тюрлю-тюрлю соруулары бла 216 минг инсан сөлешгенди.

Биоюнлюкде Кеп функциялы араны келечилери, сакъатланы, Улуу Ата журт урушун ветеранларыны, саулуларында чекленген онглары болгандыны эм 80 жылдан атлагандыны юйлерине барып, жумушларыны хаксыз тамамлайдыла. Андан сора да, былтыр мартта, коронавирус кенг жайылырга кырккыуу чыккында, МФЦ-ны мобил къаууму 65 жылдан атлагандыны да юйлерине журюп тургандыла. Алай бла

сагъынылган категориялыны 1650 жумушлары тамамланды.

Былтыр «МФЦ КъМР» учреденияда биринчи кере криптокабина ишлеп башлаганды. Биоюнлюкде аны бирлери Прохладный бла Бахсан шахарлада да жарашдырыла турадыла. Росстат бла бирге битеурросей перепись бла

айырыу компания да тийишли халда бардырылгандыла. Аны бла бирге Битеурросей халкъ фронтну, Роспотребнадзорну, Ара банкны, Экономиканы айнытуу министрствону, Росстатны учредениялары бла да тири байламлыкъ журютлгенди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

ЭРИШУ

Жаш адамла хунерлерин ачыккълагандыла

Нальчикде биринчи номерли от тшоюу-кытхарыу бөлүмде «Человеческий фактор» деген битеурросей эришуну кезиуде бардырылганды. Аны мураты жаш тёлуну кыыйын болумлада ачыгъанлагъа психология

эм биринчи медицина болушлукъ этерге юйретиу, бу жаны бла теория эм практика билимлерин өздюрюу болганды.

Анга республиканы орта эм бийик билим беруу учреденияларыны окъучулары,

волонтер организацияларыны келечилери къатышхандыла. Ала юч къауумга юлешмингенди: «Волонтерла-медикле», Кызыл Жорну регион бөлүмюнден «Сириус» бла «Къарыу эм таза ниетлилик». Тестированияны эсеплерине

кере, эришуну экинчи кезиуде кызыл Жорну командалары чыккында, ол апрельде Патигорскда боллукъду.

ХАБИБУЛЛАХЛАНЫ Зульфия.

Хазырпылыкъ

Энчи тинтиуле башлангандыла

Жаз башында кырал бла чыранла эрип, черекледе суула аслам келип, кётюрюлорге өч болгандыларын эсге ала, бу кюнде РФ-ни МЧС-ини КъМР-де Баш управлениясыны специалистлери объектеде болуп, аны хазырлыкларыны тинтгенди.

лыкъ кылай тохташдырылганы да суралганды. Ызы бла анда ишлегенлини кыыйын болумлага хазырлыкларыны тинтгенди.

Объектеде штатда болмаган авария-кытхарыу бөлүмле кыраулыдыла. Ала тийишли молюк-техника керекле бла жалчытылыпдыла.

Ишчи къауум «РусГидро» ПАО-ну республикада филиалыны 5 уллу гидротехника объектеринде болганды. Комиссия, документлени тинтгенден сора да, гидроекстростанциялары кючлерин, тапсыз кезиуде бузулай тийишли халда ишлерча онгларына эс бөлгенди.

Таматала бла суу аслам келген кезиуде быллай объектеге тшоюучу хатала да сюзолгенди. Кыыйын болумлары кезиуде, бек биринчиден, кылай жумушланы тамамларга кереклисини юсюнден да барганды сөз. Жер-жерли самоупрвленияны органлары эмда оператив служба бла байлам-

РФ-ни МЧС-ини КъМР-де Баш управлениясыны бөлүмюне таматасы Арсен Кертиев белгилегенге кере, филиалны объектеринде ишлени тохтамай бардырып турурга керекди.

Къабарты-Малкъарны жаз башыны кыыйын кезиуде хазырлыкларыны юсюнден жарашдырылган акт бу кюнде КъМР-ни Правительствосуна жиберилгенди. Аны юсюнден бизге Баш управленианы пресс-службасындан билдиргенди.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

БИЛДИРИУ

Къоратылгъан ахчаны кесеги къайтарылыккъды

Туризм путёвкалагъа къоратылгъан ахчаны кесеги жаңыдан къайтарылып башларыкъды, аны юсюнден онуучу кыралны Башчысы къыбыл кёргенди, деп билдириледи республиканы Курортла эм туризм министрствосуну официал сайтында.

Мирпутешествий.рф сайтда жайгъа жолуучулукъланы 1 майгъа дери алырга боллукъду, апрельни ахырына дери уа алыкъта тау лыжалда учаргъа жарарыкъды. Саулукъ кючлеу турланы суйгенлини Кавказны регионларнда, Алтайда, Тюменьде эм талай башха жерде сакълайдыла. Тири солуну сайлаганла Орус Северге, Карелиягъа, Мурманск область-

ха, Уралгъа, Башкириягъа, Сибирьге бла Узакъ Востокгъа атлангырга боллукъдула.

Чертилгенича, «туризм кэшбек» программага къатышыу юрүкълары алгынгылай къалгандыла. Алагъа кере къонакъ юйде бек аздан эки кечени къалырга, турпродукт а «Мир» карта бла теленирге тийишлиди.

Бу излемле толтурула эселе, къоратылгъан ахчаны 20 проценти картагъа къайтарылыккъды, алай аны өлчөми 20 мингден кеп боллукъ туюлдо. Бу онг бла сабий путёвканы алганда да хайырлангырга боллукъду.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Грек-рим тютушу

Ара шахардан – сауыга бла

Москвада Тутушууну Иван Ярыгин атлы дворецинде олимпиадалы чемпион, СССР-ни спортуну сыйлы устасы, Россейни сыйлы тренери Борис Гуревични хурметине грек-рим тутушудан төрели ачык турнир бардырылганды. Анга 16 жыллары толмагъан жашла къатышхандыла.

Элбрус райондан гёжеф Хапаланы Ислам аурулукълары 65 килограммга жетмегенлени арасында эришгенди. Ала уа битеу да 16 болгандыла. Ислам төрт тубешиуден ючосюнде хорлагъанды эмда

Хапаланы Ислам сол жанындан ючюнчю.

ючюнчю жерге чыккында. Ислам Байзулланы Юсуп атлы олимпиадалы резервли спорт школда Хапаланы Аслан-

да бла Башийланы Махмутда жараула этеди.

Анатолий ТЕМИРОВ.

Теннис

Битеукоманда эсепде – алчыла

Нальчикде 16-жыллыкъ спортчулары араларында стол тен-

нисден СКФО-ну биринчилиги бардырылганды, анга 98 жаш

бла кызы къатышхандыла. Командалы эсепде жашланы араларында биринчи жерге Ставрополь крайны къаууму чыккында. Къабарты-Малкъарны келечилери – экинчиле, Дагъыстандан къонакъла уа ючюнчюле болгандыла. Кызыланы араларында бизни республиканы командасы хорлаганды. Ставропольчула – экинчиле, Дагъыстанны къаууму уа биягъы ючюнчюле болгандыла.

Энчи зачётлада Ахметланы Р., Т. Замбуров, Е. Сундиева, Улбашланы И. эм башхала хорлагандыла.

ТЕММОЛАНЫ Зульфия.

Къарау

Инсанланы эркинликлерин сакълауга борчла салынгандыла

Черек районну полициячыларыны техникаларына эм кеси къауумуну къуллукъ этиуге хазырлыкълары тинтилгенди.

Россейни МВД-сыны Черек районда бөлүмюнде жамауат кырккыуусулукъну эм законлукъну жалчытыуга къатышхан полициячылары эм ала къуллукъ этген техниканы хазырлыкъларын тинтиу жаны бла ачык къараула бардырылгандыла.

Бу жумушха районну администрациясыны келечиси Османланы Мухтар, ич ишле органланы ветеранларыны советини башчысы Жаболаны Жабраил, КъМР-де МВД-ны къуллукъчусу Артур Доткулов да къатышхандыла.

Ала жамауат кырккыуусулукъну полициясыны башчысыны орунбасары Аслан Озермегов бла право нызамны сакълаучуланы тыш сыфатлары

излемлеге кылай келишгенлерин сюзгенди.

Аслан Озермегов, оператив болумну билдирип, къуллукъ этиуде борчла салганды. Инсанланы эркинликлерин жалчытыуга, ич ишле органланы къуллукъчусуну профессионал жорукъларын толтурурга, кеси

кырккыуусулукъну, ол санда сауут бла хайырланганды, сакъларга кереклисин энчи белгилегенди.

Жамауатны келечилери, право нызамны сакълаучуланы сынауларын белгилеп, къуллукъ этиуде жетишимле тежегенди.

Тюрленуле

Тийилмезлик өлчөм

РФ-ни Суд приставларыны федерал служба-сыны КъМР-де Управлениясына республиканы мингге жуукъ инсаньндан жашау этерге жетерик ахчаны эм аз өлчөмин сакълауу юсюнден тилек келгенди, деп билдиргенди бизге ведомствону пресс-службасындан.

Сюд пристава борчлары болганды инсанлагъа ачылганды материалланы толтурганды кезиуде аны банк карталарында жашау этерге жетерик ахчаны эм аз өлчөмин тюрге жарамагъаныны юсюнден федерал закон ючюнчю киргенди. Ол кезиуден бери приставага 873 тилек келгенди. Аладан 616-сы къабыл кёрюлгенди. Энди бу адамлагъа суд банк карталарында борчларын алырга деген онуучу чыгарганды кезиуде, бу өлчөмге тюрге жарарыкъ туюлдо.

ПОЛИЦИЯ

Уручулукъ ючюн терсленеди

Прохладна районну полициячылары излеуде болганды инсанны тутхандыла. Ол Ростов областда тонау этгенине ишеклик барды.

25 мартда излеу-тинтиу жумушланы кезиуде уголовный розыскны къуллукъчулары федерал излеуде болганды 23-жыллыкъ жашны тутхандыла. Ол сюдно онуучу бла алгъын да жууалха тартылганды эди. Прохладнада РФ-ни УК-сыны 161-чи статьясыны 1-чи кесегине кере аманылыкъ этгенине ишеклик барды. Ол Таганрогда тонау этгени ючюн терсленеди.

излемлеге кылай келишгенлерин сюзгенди.

Аслан Озермегов, оператив болумну билдирип, къуллукъ этиуде борчла салганды. Инсанланы эркинликлерин жалчытыуга, ич ишле органланы къуллукъчусуну профессионал жорукъларын толтурурга, кеси

Хыйлачы тутулганды

Быыл 25 мартда Нальчикде УМВД-ны дежурный бөлүмюне 39-жыллыкъ аныкойчу тарыккында. Аны айтханына кере, Интернетде оюн приставканы арендага бергенини юсюнден билдирюуну басмалагъанды. Ызы бла анга танымагъан жаш сөлөшип, аны алырга суйгенин билдиргенди. Тубешген кезиуде ол атына Кантемир дегенди. Жаш багъасы 40 минг сом болганды приставканы алып, 700 сом төлегенди эмда аны бир ненча кюнден къайтарырга айтханды.

Полициячыла бузукъчуну тохташдыргандыла. Ол Бахсандан 23-жыллыкъ жашды. Аны айтханына кере, приставканы ол кюн окуна 7,5 минг сомга сатханды, ахчаны уа кеси кереклерине жойганды.

Бахсанчыгъа хыйлачылыкъ ючюн терслеу материалла ачылгандыла (РФ-ни УК-сыны 159-чу статьясы).

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырагъанды.

Къабарты-Малкъар Республиканы Маданият министрствосуну, «КъМР-Медиа» ГКУ-ну, КъМР-ни Журналисттерини союзуу, «Заман», «Кабардино-Балкарская правда», «Адыгэ псалъэ», «Советская молодёжь», «Горянка» газетлени, «Литературная Кабардино-Балкария», «Ошхамахо», «Минги-Тау», «Солнышко», «Нур», «Нюр» журналланы, «Къабарты-Малкъар» ВТК-ны, «Элбрус» китап басманы, «КъМР-инфо» информация агентствону коллективлери **ТЕКУЛАНЫ Махайны кызы Хаугагъа** эгечи **ТЕКУЛАНЫ Махайны кызы Рауаз** аушханы бла байламлы уллу бушуу этип, къайгы сөз береди.

УЧРЕДИТЕЛЬ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЛЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууалчы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмный – 42-63-01.
Баш редакторну орунбасарлары – 42-38-21, 40-04-82.
Жууалчы секретарь – 40-03-24.
Секретариат – 40-93-62. Корректорла – 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛОМЛЕРИ:
Политика эм право – 42-24-02, 42-67-68.
Экономика – 42-66-73.
Культура – 42-66-76.
Социал ишле – 42-75-82, 40-59-18.
Жууалчыла, туризм эм спорт – 40-39-93, 42-66-71.
Окъуучула бла байламлыкъла журюптоу эм жазылыу – 42-37-94.
Энчи корреспондент – 42-68-72.
Операторла – 42-66-85, 40-28-97.

Редакция авторла бла кыагыт журютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артка къайтарылмайдыла.

Газетде басмаланган материалда айтылган оюмла редакцияны оюму бла келишимге боллукъдула. Алада айтылган хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнде законна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууалдыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машина бла жазылган 5-6 бет) кёню алмайды.

Газетте Связны, информация технологиялары эмда асламлы коммуникацияны ишлери жаны бла федерал надзор къуллукъну (Роскомнадзор) Къабарты-Малкъарда управлениясында 2016 жылда 19 декабрьде регистраця этилгенди. Регистраця номер – ПН № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа «КъМР-Медиа» ГКУ-ну компьютер служба хазыр этгенди.

Газет «Издательство «Южный регион» ООО-ну типографиясында басмаланганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени ислерине тапдыруу ючюн КъМР-ни почта связны федеральный Управлениясы жууалдыдыла. Телефонла: 76-01-21

Газетлени розничкага сатыу ючюн КъМР-ни «Роспечать» акционер общество жууалдыдыла. Телефон: 42-69-34

Газет ийыкыда юч кере чыгъады – геуорге, орта, шабат кюнде.

Номерге графикте кере 19.00 сагъатда кыол салынады. 20.00 сагъатда кыол салынганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРНИ ЧЫГАРГАНЛА:
Тапхасханланы Аминат – дежурный редактор; Кучукуланы Сафият, Кетегичиланы Зульфия – жууалчы секретарыны орунбасарлары; Моккаланы Зухура (1-чи бет), Гельяланы Валя (2-чи бет), Ахметланы Леоаза (3-чо бет), Зезаланы Лида (4-чо бет) – корректорла.

Тиражы 1682 экз. Заказ №617

Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атыл проспек. 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru